

NIEMAND ONTBIJT MEER
MET EEN GLAS WIJN

» PRIVÉ-DOMEIN «
NR. 235

LOUIS SÉBASTIEN MERCIER

NIEMAND ONTBIJT MEER
MET EEN GLAS WIJN

TABLEAU VAN PARIJS

1781-1788

GEKOZEN, VERTAALD EN
BEZORGD DOOR WILLEM DERKS

UITGEVERIJ DE ARBEIDERSPERS

AMSTERDAM · ANTWERPEN

Copyright Nederlandse vertaling © 1999 W.J.M. Derks/

bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam

Copyright bezorging © 1999 W.J.M. Derks

Oorspronkelijke titel: *Tableau de Paris*

Illustratie binnenzijden omslag: gegraveerd portret

van Louis Sébastien Mercier door Chrétien,

naar een tekening van Fouquet

ISBN 90 295 3062 6/NUGI 321

INHOUD

Tableau van Parijs	7
Noten	187
De context	204
Over de schrijver en zijn werk	213
Verantwoording en	
lijst van de opgenomen hoofdstukken	220

AANTEKENING VAN DE VERTALER

De tekst bevat verwijzingen naar zowel genummerde als met een * gemerkte noten. Deze laatste zijn van Mercier en staan onder aan de pagina. De genummerde noten zijn door mij toegevoegd en achterin bijeengebracht.

In het hoofdstuk 'De context' is een aantal onderwerpen ter achtergrondinformatie wat uitvoeriger beschreven. De eerste keer dat zo'n onderwerp in de tekst aan de orde komt wordt er via een genummerde noot naar verwezen.

TABLEAU VAN PARIJS

VOORWOORD

Ik ga het hebben over Parijs. Niet over de gebouwen, de kerken, monumenten, bezienswaardigheden etcetera, daarover hebben genoeg anderen geschreven. Ik zal spreken over de openbare en de particuliere zeden, over de heersende opinies, over de huidige toestand der geesten, over alles wat mij getroffen heeft in deze bizarre opeenhoping van dwaze of redelijke, maar altijd weer veranderende gewoonten. Ik zal ook spreken over de onmetelijke omvang van de stad, haar monstrueuze rijkdommen en schandalige luxe. Geld en mensen zuigt zij aan, andere steden slokt zij op, *quaerens quem devoret*¹.

Ik heb onderzoek gedaan onder alle standen van de bevolking en de onderwerpen niet versmaad die het verst verwijderd zijn van de trotse weelde, teneinde door dergelijke tegenstellingen de morele gestalte van deze gigantische stad beter te doen uitkomen.

Wie verwachtte in dit werk een *topografische* beschrijving van de pleinen en straten te vinden of een relaas van historische feiten, zou in die verwachting worden teleurgesteld. Ik heb mij gewijd aan de moraal en haar vluchtige nuances; maar er bestaat bij Moutard, drukker-boekhandelaar van de koningin, een dictionaire in vier enorme delen, voorzien van de goedkeuring van de censor en een privilege des konings, waarin de historische beschrijving van de kastelen, scholen en de geringste steeg niet vergeten is. Mocht de monarch ooit op het idee komen zijn hoofdstad te verkopen, dan zou, denk ik, die dikke dictionaire als catalogus of inventaris dienst kunnen doen.

Ik heb noch een *inventaris*, noch een *catalogus* gemaakt; ik heb aantekeningen gemaakt van wat ik zag; ik heb mijn *Tableau* zo gevarieerd gemaakt als ik maar kon; ik heb het vanuit meerdere gezichtspunten geschilderd; en hier is het dan, gete-

kend zoals het van onder mijn pen te voorschijn is gekomen al naar mijn ogen en mijn geest de bestanddelen aandroegen.

Er zijn nog heel wat meer dingen te zeggen dan ik gezegd heb, en heel wat meer opmerkingen te maken dan ik gemaakt heb; maar alleen een gek of een kwaadwillige waagt het alles op te schrijven wat hij weet of waarvan hij kennis heeft genomen.

Al had ik de honderd monden, de honderd tongen en de bronzen stem waarvan Homerus en Vergilius spreken, dan nog zou men oordelen dat ik er niet in geslaagd was alle contrasten van de grote stad te laten zien; contrasten die nog sprekender zijn door elkaars nabijheid. Toen iemand zei '*dit is de wereld in een notendop*', zei hij niets; men moet de stad zien en doorlopen, onderzoeken waaruit zij bestaat, de geest en de dwaasheid van haar inwoners, hun onverschilligheid en onophoudelijk geklets bestuderen; bezien, kortom, hoe de samenhang is van al die kleine gewoonten van vandaag of gisteren, die samen een eigen wetgeving vormen, eeuwig en altijd in tegenspraak met de algemene wetten.

Ik heb met nadruk gewezen op verschillende misstanden. Meer dan ooit spant men zich in om ze aan te pakken. Ze aan de kaak stellen is hun ondergang voorbereiden. Er zijn er zelfs die, terwijl ik de pen nog in de hand had, uitgebannen zijn. Ik erken het met genoegen; maar ook is het nog zo kort geleden, dat hetgeen ik gezegd heb niet geheel en al buiten de orde kan zijn.

Ik moet erop wijzen dat ik in dit werk alleen het penseel van de *schilder* heb vastgehouden en mij nauwelijks aan de bezinning van de *filosoof* heb overgegeven. Het zou gemakkelijk zijn geweest van dit *Tableau* een satirisch boek te maken; ik heb mij daar verre van gehouden. Ieder hoofdstuk vroeg erom naar een bepaalde persoon te verwijzen; ik heb dat bij ieder hoofdstuk met opzet nagelaten. Op de persoon gerichte satire is altijd slecht, want zij corrigeert in het geheel niet, zij irriteert, zij verhardt en leidt niet tot het rechte pad. Ik heb slechts algemene beschrijvingen gemaakt en juist uit liefde voor het algemeen welzijn mij niet daarbuiten begeben.

Ik heb dit *Tableau* naar levende figuren willen schetsen. Genoeg anderen hebben zich dienstbaar gemaakt aan de schildering van voorbije eeuwen, ik heb mij beziggehouden met de huidige generatie en het aanzien van mijn eeuw, omdat deze voor mij heel wat interessanter is dan de onzekere geschiedenis van de Feniciërs en de Egyptenaren. Wat mij omringt heeft bijzondere rechten op mijn aandacht. Ik moet te midden van mijns gelijken leven en hoef niet in Sparta, Rome of Athene rond te lopen. De personages uit de Oudheid hebben zeer fraaie koppen om te schilderen, akkoord, maar voor mij zijn ze niet meer dan curieus. Mijn tijdgenoot, mijn landgenoot, hij is het individu dat ik in het bijzonder moet kennen, omdat hij het is met wie ik moet verkeren en alle nuances van zijn karakter mij juist daardoor oneindig dierbaar zijn.

Als steeds aan het einde van een eeuw een oordeelkundig schrijver een algemeen overzicht had vervaardigd van hetgeen om hem heen bestond; als hij de zeden en gebruiken had beschreven precies zoals hij ze had gezien; dan zou die serie thans een boeiende galerij van vergelijkende onderwerpen vormen; we zouden er talloze bijzonderheden vinden die we niet kennen: de moraal en de wetgeving hadden er baat bij kunnen hebben.

Ik durf te geloven dat men over honderd jaar mijn *Tableau* weer zal oppakken, niet vanwege de verdienste van de schildering, maar omdat mijn observaties, op welk gebied dan ook, verband zullen hebben met de observaties van de eeuw die eraan komt en waarin men zal profiteren van onze dwaasheden en onze wijsheden. Kennis van het volk te midden waarvan hij leeft, zal dus altijd de meest essentiële kennis zijn voor een schrijver die zich voorneemt een paar nuttige waarheden te vertellen die de waan van de dag kunnen corrigeren; en ik kan zeggen dat dat de enige roem is die ik heb nagestreefd.

Laat ons allereerst spreken over het meest belangwekkende deel van Parijs, *de zolderverdiepingen*. Zoals de bovenkant van de menselijke machine het edelste deel van de mens bevat, het denkvermogen, zo bewonen het genie, de ijver, de toewijding, de deugd het hoogstgelegen deel van deze wereldstad. Daar ontwikkelt zich in stilte de schilder; daar maakt de dichter zijn eerste verzen; daar bevinden zich de kinderen van de wetenschap, arm en arbeidzaam, toegewijde beschouwers van de wonderen der natuur, die de wereld nuttige uitvindingen en lessen geven; daar worden alle meesterwerken van de schone kunsten bedacht; daar wordt een herderlijke brief voor een bisschop geschreven, een betoog voor een advocaat-generaal, een boek voor een toekomstige minister, een plan dat het aanzien van de Staat zal veranderen, het toneelstuk dat de natie in verrukking zal brengen. Vraag maar aan Diderot² of hij zijn onderkomen zou willen verlaten om in het Louvre te gaan wonen, en hoor zijn antwoord. Er is vrijwel geen beroemd man die in zijn beginjaren niet op een zolder heeft gewoond. Ik heb er de auteur van *Emile*³ gezien, arm, trots en tevreden. Wanneer zij afdalen verliezen schrijvers vaak al hun vuur. Ze verloochenen de ideeën die hen in beslag namen toen hun uitzicht uit niets dan schoorstenen bestond. Greuze, Fragonard, Vernet⁴ zijn gevormd op zolders. Zij schamen zich er alerminst voor, het is hun mooiste aanspraak op roem.

Om dezelfde reden waarom Den Haag slechts een *dorp* wordt genoemd, namelijk omdat die stad niet ommuurd is, zou men Parijs zo kunnen noemen, want het heeft geen stadsmuur.

Iedereen kan er terecht. De geboren Parijzenaar heeft niet meer privileges dan een Chinees die er zich zou vestigen. Als ik het over *mijn rechten als burger* had, zou iedereen, met inbegrip van de stedelijke bestuurders, me hartelijk uitlachen.

Een Parijzenaar windt zich eerst vreselijk op. De dag daarop trekt hij alles weer in het belachelijke, want het gaat er hem alleen om dat hij zich amuseert.

In de afgelopen honderd jaar is hij zich steeds minder gaan bekommeren om zijn politieke rechten: dat is een moreel vergif dat de harten verziekt, de geesten verzwakt en iedere dynamiek smooit en als te krachtig verwerpt. Men heeft angst voor alles wat verheven is, ongeacht op welk gebied.

Wie zich in Parijs op straat begeeft, ziet meteen dat het volk niet de wetten maakt. Geen enkele voorziening voor voetgangers; nergens trottoirs. Het gewone volk lijkt een bevolkingsgroep die geheel gescheiden is van de andere standen in de staat; rijke en voorname lieden met een rijtuig hebben het barbaarse recht de gewone man op straat te verpletteren of te verwonden. Honderd mensen komen ieder jaar om onder de wielen van de rijtuigen. De onverschilligheid tegenover die ongelukken laat zien dat men vindt dat alles ten dienste moet staan van de luxe van de Groten. Lodewijk xv⁵ zei: *Als ik hoofdcommissaris van politie was, zou ik de cabriolets⁶ verbieden.* Zelf een dergelijk verbod uitvaardigen vond hij beneden zijn waardigheid.

Het volk is slap, bleek, klein, ziekelijk. Men ziet bij de eerste oogopslag dat het niet uit republikeinen⁷ bestaat. Die hebben een ander karakter dan de onderdanen van een monarch.

De onderdaan moge beleefd, een levensgenieter, redelijk beschaafd zijn, hij heeft geen andere troost dan de bedrieglijke genietingen van de weelde. Alleen de republikein laat de ruwheid, het zelfverzekerde gebaar en de klare oogopslag zien die getuigen van geestkracht en liefde voor het vaderland.

Als de burger niet met opgeheven hoofd, klaar om op de vuist te gaan over straat loopt, zal hij zijn werkelijke waarde verliezen: zozeer berusten de deugden van trotse naties op een zekere ruwheid! Deze choqueert misschien het verwijfde oog, maar is wel degelijk het behoud van naties die respect willen inboezemen.

De pit en, het moet maar gezegd, de onbeschaamdheid van het volk zullen altijd het bewijs zijn van zijn oprechtheid, zijn rechtschapenheid en zijn toewijding. Zo gauw het volk niet meer ruw en lastig is, wordt het gevoelloos, ijdel, zedeloos, arm en dus minderwaardig.

Ik zie liever dat de mensen, zoals in Londen, op de vuist gaan en zich bedrinken in de taveernes, dan dat ze, zoals in Parijs, bedrukt zijn, ongerust, nerveus, behoeftig, nederig, ten prooi aan de lelijkste hoeren van de wereld en altijd op het punt bankroet te gaan. Dan is het volk bandeloos zonder vrijheid, verkwistend zonder rijkdom, trots zonder moed; en armoede en slavernij zullen het onder hun beschamende juk brengen.

In China heerst de knoet; de bevolking daar is de meest serviele, laffe en diefachtige van de wereld. In Parijs wijkt het volk voor het eerste geweer; het barst in tranen uit tegenover de politie; het zinkt op de knieën voor de hoofdcommissaris; voor al dat canaille is hij de koning.

Het volk denkt dat de Engelsen rauw vlees eten, dat er voortdurend mensen verdrinken in de Theems en dat een buitenlander niet door de stad kan lopen zonder in elkaar te worden geslagen.

Al die lage geestelijken op het terras van de Tuilerieën of in de laan van het Luxembourg zijn antianglicanen, die het alleen maar hebben over een landing in Engeland en Londen innemen en in brand steken. Ze worden weliswaar volstrekt

belachelijk gevonden, maar hebben over de Engelsen ideeën die nauwelijks verschillen van die in de hogere kringen.

In Parijs mogen wij spreken noch schrijven en we lopen ongelofelijk warm voor de vrijheid van de Amerikanen, die twaalfhonderd mijl⁸ van ons verwijderd zijn. Bij al dat applaus voor die burgeroorlog is het nooit in ons opgekomen eens naar onszelf te kijken; maar de behoefte om te kletsen sleept de Parijzenaar mee en de hoogste niet minder dan de laagste standen worden beheerst door verwerpelijke en beschamende vooroordelen.

De Parijzenaar is in heel wat opzichten veranderd. Hij was vóór de regering van Lodewijk XIV heel anders dan nu. Beschrijvingen die in hun tijd waarheidsgetrouw waren, kunnen tegenwoordig niet meer dienen. Hij heeft *esprit* en verlichte denkbeelden gekregen, maar hij heeft geen energie, karakter en wilskracht meer.

De Parijzenaar heeft een bijzonder talent om op beleefde wijze een onheuse vraag aan een buitenlander te stellen. Hij combineert onverschilligheid met de meest elegante ontvangst; hij verleent de buitenlander een dienst zonder hem te mogen en prijst hem terwijl hij hem minacht.

De opmerking van een balletdanser, die zichzelf onmiddellijk na een verlicht wetgever en een man met een wereldvermaarde geest noemde en zei: *Ik ken slechts drie grote mannen, Frederik⁹, Voltaire en mijzelf*, werd gezien als de opmerking van iemand die reputaties op hun waarde weet te schatten en kan vestigen; en iedere Parijzenaar, tot aan de straatartiest toe, vindt dat hij het recht heeft de namen te noemen die het verdienen met roem te worden bekroond.

De heer de Buffon (die ik niet graaf de Buffon zal noemen, want er zijn zoveel graven)¹⁰ stelt dat de kracht van deze stad om haar bevolking op peil te houden de laatste honderd jaar met een kwart is toegenomen en dat de vruchtbaarheid meer dan voldoende is voor haar bevolking. Ieder huwelijk, zegt hij, brengt vier kinderen voort. Er worden ieder jaar vier- à vijfduizend huwelijken gesloten en het aantal doopsels bedraagt achttien-, negentien-, twintigduizend. Zo lijken degenen die het leven binnentreden in aantal overeen te komen met degenen die eruit vertrekken; een verhouding die iets bewonderenswaardigs heeft en voor het aandachtige oog aantoonde dat er een doorlopend plan is in de kringloop van leven en dood.

In een normaal jaar sterven er in Parijs ongeveer twintigduizend personen, hetgeen volgens dezelfde waarnemer zou overeenkomen met een bevolking van zevenhonderdduizend zielen¹¹, uitgaande van vijfendertig levenden voor één dode. In alle strenge winters stijgt die mortaliteit. In 1709 bedroeg zij 30.000, in 1740 24.000.

Volgens dezelfde waarnemingen worden er in Parijs meer jongens dan meisjes geboren en sterven er meer mannen dan vrouwen, niet slechts naar evenredigheid van het grotere aantal mannelijke geboorten, maar veel meer. Want in Parijs heeft een vrouw per iedere tien levensjaren een jaar méér dan een man. Zo is er in deze wereldstad, die door het volk *de hemel van de vrouwen, het vagevuur van de mannen en de hel van de paarden* wordt genoemd, een verschil van een negende in de eindbestemming van mannen en vrouwen.

Er zijn dagen waarop driehonderdduizend mensen in dikke rijen de poorten van de hoofdstad uitgaan, van wie zestigduizend in rijtuig of te paard: dan is er een herdenking, een parade of een openbaar feest. Zes uur later gaat die immense

menigte weer uiteen; iedereen gaat weer naar huis. De plek die uit zijn voegen barstte, waarvan de hekken omgegooid werden door de ongelofelijke toevloed van volk dat om genade riep, loopt leeg en blijft kaal en verlaten achter; en van al die verzamelde en op elkaar geperste mensen heeft ieder zijn eigen onderkomen of hol.

Wie ooit met eigen ogen zo'n ongelofelijke mensenmassa heeft gezien, zal niet verbaasd zijn dat alleen al de stad Parijs de koning van Frankrijk bijna honderd miljoen frank per jaar oplevert, alles inbegrepen: de invoerrechten, de tienden, het hoofdgeld en al die andere belastingen die een dictionaire zouden kunnen vullen¹². Dit ontzaglijke bedrag, dat door zo'n klein plekje wordt opgebracht, komt ieder jaar terug; niet voor niets noemen de Franse vorsten hun hoofdstad *onze goede stad Parijs*. 't Is een goede melkkoe. Tijdens de regering van Lodewijk de Dikke¹³ bedroegen de belastinginkomsten uit Parijs twaalfhonderd frank.

Het Hof let bijzonder goed op de stemming onder de Parijzenaars; het noemt ze *de kikkers*. Wat zeggen de kikkers? vragen de prinsen elkaar vaak. En wanneer de kikkers applaudisseren bij hun verschijning, in het theater of op weg naar de kerk van Sainte-Geneviève¹⁴, zijn ze erg blij. Soms worden ze gestraft met stilte. Ze kunnen namelijk uit de houding van het volk opmaken wat het van hen vindt. De opgewektheid dan wel onverschilligheid van het publiek heeft een heel eigen karakter. Men beweert dat ze gevoelig zijn voor de ontvangst in de hoofdstad, omdat ze vaag voelen dat er in die menigte gezond verstand en geestkracht aanwezig is, dat er mensen zijn die hen op hun waarde weten te schatten, hen en hun daden. Die mensen, niemand weet precies hoe, bepalen het oordeel van de bevolking.

De politie zorgt er bij bepaalde gelegenheden voor dat zij lieden met een krachtige stem betaalt om zich te verspreiden over de verschillende wijken en de anderen op te juttten, net zoals zij vermommingen betaalt tijdens het carnaval; maar de echte uitingen van openbare vrolijkheid en tevredenheid hebben iets dat niet kan worden nagebootst.

We zijn bij het tiende uitbreidingsplan van Parijs, maar de stad barst altijd weer uit haar voegen; het einde is nog niet in zicht en zal ook niet komen.

Ik verdwaal, ik raak de weg kwijt in deze immense stad; ik ken zelf de nieuwe wijken niet meer. Landerijen die groente voortbrengen wijken terug en maken plaats voor gebouwen. Chaillot, Passy en Auteuil zitten al aan de stad vast. Nog even en Sèvres is aan de beurt; en als dit in de komende honderd jaar doorgaat tot aan Versailles, aan de andere kant tot Saint-Denis en aan de kant van Picpus tot aan Vincennes, dan zal de stad zonder twijfel erger dan een Chinese stad zijn.

KIJK UIT! KIJK UIT!

Kijk uit voor de wagens! Ik zie de dokter in zijn zwarte pak langskomen in een koets, de dansleraar in een cabriolet, de schermmeester in een bestelwagentje; en de prins stuift in volle vaart met zes paarden voorbij alsof hij in het vrije veld was.

De nederige *vinaigrette*¹⁵ glipt tussen twee koetsen door en ontsnapt wonder boven wonder: zij vervoert een *femme à vapeurs*¹⁶ die zou bezwijmen als ze hoog in een koets gezeten was. Jongelui te paard reppen zich naar de wallen en zijn ontstemd wanneer de samengepakte menigte die door hen met modder wordt bespat, hun haastige spoed een beetje vertraagt. Het verkeer van wagens en paarden leidt tot heel wat ongelukken, waarvoor de politie de grootst mogelijke onverschilligheid aan den dag legt.

Ik heb de ramp van 29 mei 1770 meegemaakt, die veroorzaakt werd doordat een grote hoeveelheid wagens de straat versperde die de enige doorgang was voor het volk dat toestroomde naar de trieste verlichting van de Boulevards. Ik heb toen zelf bijna het leven verloren. Twaalf- à vijftienhonderd mensen zijn omgekomen, op de dag zelf of aan de gevolgen van die vreselijke opeenhoping¹⁷. Ik ben in de loop van de tijd drie keer op straat omvergereden en bijna geradbraakt. Ik heb dus wel een beetje het recht de barbaarse luxe van de wagens aan te klagen.

Er is geen enkele rem op gelegd, ondanks de iedere dag terugkerende klachten. De gevaarlijke wielen, trots de rijkard vervoerend, blijven even snel over een plaveisel razen dat besmeurd is met het bloed van hun ongelukkige slachtoffers die onder afschuwelijke folteringen de dood vinden—in afwachting van maatregelen die niet zullen komen, want degenen die

het bestuur vormen hebben allemaal een rijtuig en dus geen oor voor de klachten van de *infanterie*.

Door het ontbreken van trottoirs zijn bijna alle straten gevaarlijk. Wanneer een beetje invloedrijk iemand ziek is, wordt er voor zijn deur stromest uitgespreid om de herrie van de rijtuigen te dempen; en vooral dan moet men op zijn hoede zijn.

Jean-Jacques Rousseau werd in 1776 op de weg naar Ménilmontant omvergeworpen door een enorme Deense dog die voor een rijtuig uit liep, en bleef achter terwijl de eigenaar van de berline onverschillig toekeek hoe hij op de grond lag. Hij werd door boeren opgetild en hinkend, met veel pijn, naar huis gebracht. De eigenaar van het rijtuig vernam de volgende dag wie de man was die door zijn hond onder de voet was gelopen en stuurde een knecht om de gewonde te vragen wat hij voor hem kon doen. *Voortaan zijn hond aan de lijn houden*, sprak de filosoof en zond de knecht heen.

Wanneer een koetsier u levend vermalen heeft, zoekt de politie uit of het het grote of het kleine wiel was¹⁸. De koetsier is alleen aansprakelijk voor het kleine; en als u omkomt onder het grote is er geen financiële schadeloosstelling voor uw erfgenamen. Verder is er een tarief voor de armen, de onderbenen, de bovenbenen; en dat is een bij voorbaat afge maakte prijs. Wat te doen? Goed luisteren als er *kijk uit! kijk uit!* wordt geroepen! Maar onze jonge Phaëtons¹⁹ laten hun knechten roepen, achter de cabriolet. De meester rijdt u omver, dan schreeuwt de knecht uit alle macht, en wie nog op kan staan heeft geluk gehad.

De armzalige knollen die deze afgetrapte wagens voorttrekken, komen uit de koninklijke stallen en hebben toebehoord aan prinsen van den bloede die trots waren ze te bezitten.

Deze vóór hun oude dag afgekeurde paarden komen onder de knoet van de meest meedogenloze onderdrukkers. Voorheen edele viervoeters, ongeduldig aan de leidsels rukkend, de schitterende equipage voorttrekkend als een lichte last; nu ongelukkige, schichtige beesten, druipend van de regen, nat van het vuile zweet, achttien uur per dag afgemat en gekweld onder de last van de ritten die het publiek van ze eist.

Deze onappetijtelijke, trage wagens dienen soms tot toevluchtsoord voor het meisje dat een ogenblik aan de argusogen van haar strenge toezichthouders is ontsnapt en, lichtvoetig en ongemerkt instijgend, zich wil onderhouden met haar minnaar zonder te worden gezien of opgemerkt.

Niets is zo stuitend voor de vreemdeling die de rijtuigen van Londen, Amsterdam of Brussel kent, als die fiakers en hun zieltogende paarden.

Wanneer ze nog nuchter zijn, zijn de koetsiers tamelijk gewillig; tegen het middaguur doen ze al moeilijker; 's avonds zijn ze onhandelbaar. De talrijke ruzies die ontstaan worden afgehandeld bij de politie; die beslist altijd ten gunste van de koetsier. Hoe meer de koetsiers gedronken hebben, des te harder gaat de zweep erover; en u wordt nooit beter gemend dan wanneer ze stomdronken zijn.

Het ging om ik weet niet meer wat voor nieuwe maatregel, een paar jaar geleden: de koetsiers hadden bedacht om met zijn allen, ten getale van bijna achttienhonderd wagens, paarden en mensen, naar Choisy te gaan waar de koning toen verbleef, om hem een petitie aan te bieden. Het hof was zeer verrast achttienhonderd lege huurrijtuigen te zien, die de

vlakke tot in de verte bedekten en wier berijders hun nederige smeekbede aan de voet van de troon kwamen leggen. Dat gaf een zekere onrust. Ze werden weggezonden zoals ze gekomen waren. De vier vertegenwoordigers van de beroepsgroep werden in de gevangenis gegooid en de woordvoerder werd naar Bicêtre²⁰ afgevoerd, met zijn geschrift en zijn redevoering.

Niets is normaler dan dat plotseling de tuigage of een wiel breekt: u zit dan met een gebroken neus of een gekneusde arm, maar de rit hoeft u niet te betalen.

Huurkoetsiers mogen niet naar Versailles rijden, noch op wegen waar verhuurbedrijven zijn, behalve als ze betalen voor een speciale vergunning. Zo gauw ze buiten de stadsgrens zijn bent u aan ze overgeleverd, ondanks de vaste tarieven. Sommige zijn uiterst welwillend, andere opvliegend, brutaal; het is makkelijker om ze een paar stuivers extra te geven zodat ze tot bedaren komen, dan om uw recht te gaan halen of het zelf ter hand te nemen; en dat is wat alle verstandige mensen doen.

Als u iets vergeten bent in de wagen—die een nummer heeft—gaat u naar een bureau om het voorwerp terug te vragen, en gewoonlijk krijgt u het ook terug.

Voor het comfort en de openbare veiligheid zouden de huurrijtuigjes schoner, steviger en beter getuigd moeten zijn; maar de hoge kosten van het schaars beschikbare voer en de aanzienlijke belasting van twintig stuivers per dag, om over straat te mogen rijden, verhinderen dat de meest wenselijke maatregelen worden getroffen.

In een zwart pak is men gekleed en hoeft men de mode niet te volgen en kleurige pakken te hebben. Men wordt geacht in de rouw te zijn; en hoewel die rouw eeuwigdurend is kan men in die kleding overal verschijnen.

Het wijst weliswaar op een geringe welstand en wordt dan ook gedragen door banenzoekers, afgekeurde officieren, renteniers met slechte beleggingen, auteurs, etc. Soms dragen zij het om onder de aandacht te komen, zich te laten opmerken en toelagen te vragen. Deze strategische opzet is sommigen gelukt. Het zou erg onbeleefd zijn daar hardop iets van te zeggen.

De hofvrouw, die nogal eens voorkomt, spaart de brave Parijzenaars geld. Tijdens die rouwperiodes is er in de maatschappij het grootste aantal mensen dat in goeden doen is; het lijkt haast of de rijkdom gelijk verdeeld is.

Het vallen van koninklijke hoofden is Parijs dus niet onaangenaam. Deze sterfgevallen komen iedereen goed uit; want zwart harmonieert prachtig met modder, slecht weer, zuinigheid en geen zin hebben uitvoerig toilet te maken. *Ik erf van koning zus-en-zo*, riep een dichter uit mijn kennissenkring. — *Hoezo? — Hoezo! Ik had deze lente een nieuw pak nodig dat me tweehonderd frank gekost zou hebben, die ik nu in m'n zak hou; en ik zal met genoeg van de rouw van Zijne Weldoende Majesteit dragen.*

Het is nogal grappig een juwelier de rouw van een gekroond hoofd te zien dragen van wie hij de naam niet behoorlijk kan uitspreken; maar het is de algemene gewoonte geworden en niet meer belachelijk voor ook de laagste klassen in de maatschappij. Wanneer de kleine rouw²¹ aanbreekt verraden zich degenen die niet rijk zijn of zich niet weten te kleden; de hogere standen schitteren weer en spotten met de armelui die

NIEMAND ONTBIJT MEER MET EEN GLAS WIJN

niet beter weten dan zich van top tot teen in zwart te hullen.

Tijdens die dagen van kleine rouw biedt de schouwburg de schitterendste aanblik. Dan verschijnen de vrouwen en hun diamanten in al hun luister.